

شیوه‌نامه تدوین مقالات علمی مدرسه فقهی امام حسین علیه السلام

امروزه استفاده از مقاله نویسی روشی متعارف و ساختاریافته در انتشار نتایج پژوهش‌های علمی است. پژوهش‌های علمی با این که از جهت موضوع، روش تحقیق، ساختار و نتایج طیف گسترده‌ای دارند، اما می‌توان آنها را در یک قالب نسبتاً منظم ارائه داد. روشن است که روش انجام کارهای پژوهشی امری است و ارائه نتایج آن امری دیگر. آنچه در این نوشته ارائه می‌شود، شیوه‌نامه ارائه نتیجه پژوهش در قالب مقاله است.

قسمت‌های مختلف یک مقاله از این قرارند:

۱. **عنوان مقاله:** منعکس کننده مسأله یا موضوع پژوهش یا به عبارت دیگر بیان کننده پرسش اصلی است؛ لذا نباید اعم یا اخص از آن باشد و اگر حین پژوهش تغییراتی در مسأله تحقیق ایجاد شد، باید متناسب با آن عنوان را تغییر داد. عنوان مقاله را باید گویا و مختصر انتخاب کرد.

۲. **نام مؤلف / مؤلفان.**

درجه علمی نویسندگان و آدرس پست الکترونیک ایشان در پاورقی ذکر می‌شود.

۳. **چکیده:** چکیده، خلاصه جامعی از محتوای نوشته پژوهشی است^۱ که در کمتر از ۲۵۰ کلمه نوشته می‌شود؛ لذا باید در نوشتن آن دقت زیادی نمود. چکیده اولین مواجهه خواننده با پژوهش محقق است و در داوری او نسبت به سطح علمی پژوهش، اثر مهمی دارد. سه مطلب لازم است در چکیده ذکر شود:

- بیان مسأله که شامل توضیحی مختصر در مورد مسأله، توضیح قیود اخذ شده در موضوع، توضیح پرسش اصلی تحقیق و سایر موارد لازم در شناساندن مسأله است.
- نکات مهم پژوهش که بر حسب نوع مقاله می‌تواند شامل اشاره به اقوال، ادله، چالش‌ها و شبهات اصلی، تبارشناسی مسأله، سؤالات فرعی و همه موارد مهمی باشد که پژوهشگر آنها را در نتیجه پژوهش دخیل دیده است.
- اشاره به نتیجه پژوهش.

علاوه بر این سه مورد، ضرورت پژوهش و روش پژوهش نیز می‌تواند در چکیده ذکر شود. (در اختیار پژوهشگر است.)

با توجه به این نکات زمان نوشتن چکیده نوشته‌های پژوهشی، بعد از اتمام تدوین آنهاست.

چکیده باید حالت ارائه گزارش از کل پژوهش را داشته باشد؛ با این حال نباید تبدیل به فهرستی از مطالب شود.

^۱. به همین دلیل در چکیده به منابع ارجاع داده نمی‌شود؛ یا معمولاً مثال ذکر نمی‌شود. «معمولاً» به این خاطر که گاهی ممکن است مسأله با مثال بیان شود تا هم واضح‌تر و هم کوتاه‌تر باشد.

۴. **کلید واژه:** کلمات یا عبارات مرکب ناقصی هستند، برآمده از متن پژوهش و مرتبط با مسأله اصلی که خواننده با مطالعه آنها، به مفاهیم اصلی و موضوعات ضمنی پژوهش آگاه می‌شود.^۲ ذکر کلمات کلیدی در مقالات مدرسه امام حسین ع ضروری نیست ولی توصیه می‌شود. تعداد کلمات کلیدی نباید زیاد باشد. (حداکثر ۷ عبارت)

۵. **مقدمه:** مقدمه اولین بخش داخل مقاله و روزه و ورود خواننده به دنیای مقاله است. وظیفه اصلی مقدمه، روشن ساختن موضوع و جایگاه آن و به دست دادن طرح و نقشه مطالب مقاله است. لذا مقدمه شامل بیان و توضیح مسأله، تبار^۳ و اهمیت موضوع و ضرورت پژوهش درباره آن،^۴ توضیح سؤال اصلی و بیان سؤال‌های فرعی،^۵ نقشه راه مقاله و پیشینه پژوهش است. مراد از پیشینه پژوهش ذکر کتاب‌ها، مقالات، پایان‌نامه و همه مطالب علمی‌ای است مستقیماً یا به طور ضمنی یا التزامی به مسأله مورد پژوهش پرداخته‌اند. پژوهشگر پس از گزارش مختصری از محتوای آنها، تفاوت پژوهش حاضر را با آنها بیان می‌کند. اهداف پژوهش و روش پژوهش به صورت اختیاری می‌تواند در مقدمه ذکر شود؛ اما در هر حال مقدمه نباید مفصل و طولانی شود.

۶. **بدنه یا متن مقاله:** بدنه، قسمت اصلی مقاله است که در آن به سؤال اصلی تحقیق به طور تفصیلی پاسخ داده می‌شود. ساختار مقاله در اختیار پژوهشگر و نشان‌دهنده هنر او در حل مسأله است. مهم این است که با ساختار منطقی از مقدمات (مبادی تصوری و تصدیقی) بحث را آغاز کرده و به سرانجام برساند. رعایت سیر منطقی در متن مقاله باعث می‌شود که در هر بخش یک ادعا مطرح شود و آن ادعا یا مستقیماً اثبات شود یا به یک منبع معتبر استناد داده شود. به این ترتیب گام به گام پاسخ سؤالات فرعی معلوم می‌شود و از کنار هم قرار گرفتن آنها، نهایتاً نتیجه کلی پژوهش شکل می‌گیرد. برخی از نکاتی که در نوشته باید مورد توجه قرار گیرند، عبارتند از:

- متن مقاله باید روان و گویا باشد و خواننده به سادگی مراد پژوهشگر را بفهمد. در زبان فارسی، جملات طولانی را باید به مجموعه‌ای از جملات ساده و کوتاه تقسیم کرد تا خوانایی متن زیاد شود.
- مطالب خارج از روند اصلی بحث که توجه به آنها در سیر بحث مؤثر است، باید در پاورقی ذکر شوند.
- باید دقت کرد در مواردی که یک نظر قرار است مورد نقد قرار گیرد، آن نظریه به خوبی تبیین شود.^۶

^۲. برخی کلید واژه را موضوعات جزئی مقاله و برخی آن را اجزای ذکر شده در عنوان (سؤال اصلی) دانسته‌اند. با این حال ممکن است که مفاهیم واسطه‌ای در مباحث مقاله مورد استفاده قرار گیرند که نه در عنوان و نه در موضوعات جزئی مورد اشاره قرار نگرفته باشند. ولی مفهومی پرکاربرد یا کلیدی در مباحث مقاله باشد. لذا نباید هیچ یک از این سه محور را روش منحصری برای تعیین واژگان کلیدی قرار داد و باید دست پژوهشگر در این زمینه باز باشد.

^۳. مراد از تبار موضوع این است که توضیح داده شود که در نمودار علم‌های مختلف، این مسأله در کجا قرار می‌گیرد.

^۴. یکی از مطالبی که ضرورت پژوهش را روشن می‌کند، بیان مسائلی است که پاسخ آنها به نتیجه این پژوهش وابسته است. همچنین مخاطبان پژوهش -اگر خصوصیاتی دارند- می‌تواند در مقدمه ذکر شود.

^۵. سؤالات فرعی سؤالاتی هستند که با پاسخ به آنها، تکه‌های پازل پاسخ به سؤال اصلی، در کنار هم قرار می‌گیرند و به این ترتیب پاسخ آماده می‌شود.

^۶. بسیار دیده می‌شود که توضیح یک استدلال دو خط است و نقد آن دو صفحه! و نیز بسیاری از مواقع، نکات مهم استدلال در ضمن اشکال‌ها روشن می‌شود. تبیین خوب یک استدلال علاوه بر این که نشان دهنده انصاف پژوهشگر است، این اطمینان را در خواننده ایجاد می‌کند که پژوهشگر استدلال را به درستی فهمیده است.

حجم مقالات رایج بین ۴ تا ۸ هزار کلمه است.^۷ البته با هماهنگی نویسنده با استاد راهنما و داور این محدوده قابل تغییر خواهد بود.

استناددهی: یکی از مهم‌ترین نکات در مقاله، استفاده پژوهشگر از منابع است. از ارجاع دادن در امور روشن یا بدیهی باید پرهیز کرد؛ اما اگر مطلبی از یک منبع ذکر می‌شود- چه به صورت نقل قول مستقیم (ذکر عین عبارت منبع) ذکر شود و چه به صورت غیر مستقیم- لازم است که منبع به خواننده شناسانده شود تا علاوه بر مراجعه خواننده- در صورت تمایل- پژوهشگر متهم به سرقت علمی نشود. منابع در پاورقی ذکر می‌شوند و در بیان استناد به منابع باید شیوه زیر رعایت شود:

ارجاع به کتاب: به ترتیب نام خانوادگی نویسنده،^۸ نام کتاب، شماره جلد و شماره صفحه ذکر می‌شود: مانند جوادی آملی، تفسیر تسنیم، ج ۲، ص ۱۵۹.

- در ارجاع به قرآن نام سوره و شماره آیه ذکر شود؛ مانند سوره براءت، آیه ۸۸.
- در ارجاع به کتب حدیثی، علاوه بر شماره جلد و صفحه، عنوان باب و شماره حدیث هم ذکر شود؛ مانند شیخ کلینی، الکافی، ج ۳، ص ۱۸۹، باب الصلاة علی الناصب، حدیث ۳.
- در ارجاع به کتب رجالی یا کتبی از این دست که شماره‌گذاری شده‌اند، علاوه بر شماره جلد و صفحه، شماره مربوط به استناد در آن صفحه هم ذکر شود؛ مانند نجاشی، رجال النجاشی، ص ۲۶۷، شماره ۶۹۷.
- اجزای یک آدرس با بند (،) از هم جدا می‌شوند؛ اما اگر چند منبع برای یک مطلب ذکر شود، با نقطه ویرگول (؛) از هم جدا شوند.
- اگر مطلب در چند صفحه متوالی از یک کتاب ذکر شده است، به جای (ص) از (صص) استفاده شود. مانند جوادی آملی، تفسیر تسنیم، ج ۳، صص ۲۷۰ تا ۲۷۵.
- اگر یک مطلب در آدرس‌های متعددی از یک کتاب، چند بار ذکر شده است و استناد به همه آنها لازم است، قسمت مشترک آدرس‌ها یک بار ذکر شده و آدرس‌ها با (؛) از هم جدا شوند. مانند جوادی آملی، تفسیر تسنیم، ج ۶، ص ۱۹؛ ص ۱۷۸؛ ج ۸، ص ۲۰۶.
- در مورد علمایی که با نام‌های غیر شناسنامه‌ای در فضای حوزه مشهور شده‌اند (مانند شهید اول، محقق حلی، صاحب جواهر و...)، همان نام مشهور ذکر شود.
- اگر کتاب دو نویسنده همکار دارد، نام خانوادگی آنها با «و» به هم عطف می‌شود؛ مانند: حسینی و نکویی، درآمدی بر حقوق خصوصی، ص ۱۵۶.
- اگر نویسندگان کتاب بیش از دو نفر هستند، نام نویسنده اول به همراه «و دیگران» به عنوان نام نویسنده ذکر می‌شود. مانند: تقی‌پور و دیگران، تاریخ معاملات ایران، ص ۵۶.

^۷ . مراد از این تعداد کلمات، بدون در نظر گرفتن پاورقی‌ها و فهرست منابع است.

^۸ . وجه ذکر نام خانوادگی نویسنده این است که کتاب‌هایی که عنوان مشترک بین علما دارند، با هم خلط نشوند؛ مانند کتاب الطهارة، کتاب النکاح، منهاج الصالحین، و ...

ارجاع به نسخه‌های خطی: نام خانوادگی نویسنده، نام کتاب، عبارت دال بر آدرس محل نگهداری نسخه خطی در داخل پرانتز، شماره جلد و شماره برگه (به همراه رو یا پشت) یا صفحه (بر حسب این که در اصل شماره برگه ضبط شده است یا شماره صفحه). مانند رازی، تفسیر ابوالفتوح رازی (نسخه خطی به شماره ۴۳۸۰ در کتابخانه مجلس شورای اسلامی)، برگه ۴۵، پشت برگه.

ارجاع به مقالات: به ترتیب نام خانوادگی نویسنده، نام مقاله در داخل گیومه، نام مجله، شماره مجله، شماره صفحه ذکر می‌شود. مانند جهانشاهی، «مراتب حکم و کارکردهای آن»، پژوهش‌نامه اصول فقه اسلامی، شماره ۱، ص ۳۹. نکات مربوط به نام نویسنده و تعدد منابع، مانند منابع کتابی است.

ارجاع به پایان‌نامه: نام خانوادگی نویسنده، عبارت «پایان‌نامه»+نام پایان‌نامه در داخل گیومه، شماره صفحه. مانند: حسن رضایی، پایان‌نامه «سرپرستی کودکان نابالغ توسط مادر در فقه و حقوق جمهوری اسلامی ایران»، ص ۱۷۲. ارجاع به دایرة المعارف و دانشنامه‌ها: ذکر نام دانشنامه و عنوان مدخل یا مقاله در داخل گیومه کافی است. مانند: دانشنامه جهان اسلام، مقاله «تصحیف و تحریف».

ارجاع به سایت‌های اینترنتی: به ترتیب نام کلی سایت، عنوان مطلب، تاریخ انتشار مطلب و آدرس کوتاه سایت: مانند: سایت khamenei.ir، بیانات در دیدار مداحان اهل بیت علیهم السلام، ۱۳ دی ۱۴۰۲، <https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۵۴۸۲۰>

در سایر منابع (مانند مصاحبه‌ها، برنامه‌های تلویزیونی و...) لازم است ارجاع به گونه‌ای باشد که خواننده بتواند به مستند اشاره شده در متن به طور منحصر بفرد دسترسی پیدا کند. در این موارد اگر منبع استناد به فرد خاصی دارد (مانند فرد مصاحبه شونده در مصاحبه‌ها) لازم است نام وی در ابتدای استناد ذکر شود.

۷. نتیجه: لازم است در انتهای مقاله یک بار به طور روشن نتایج پژوهش و در واقع پاسخ به سؤال اصلی بیان شود. روشن است که در نتیجه، دیگر اشاره‌ای به تفصیلات ادله یا مستندات نمی‌شود. با این حال معمولاً در ابتدای نتیجه، اشاره‌ای گذرا به صورت مسأله می‌شود. می‌توان در نتیجه، پاسخ‌های سؤالات فرعی را بیان کرد و با کنار هم چیدن آنها، پاسخ سؤال اصلی را برای خواننده روشن کرد.

۸. فهرست منابع

استناددهی به منابع مورد استفاده، در ضمن متن مقاله اجمالی است. بسیاری از کتاب‌ها چاپ‌های مختلفی دارند که به تبع، مطالب در آنها آدرس‌های مختلفی پیدا می‌کنند. لازم است در انتهای مقاله فهرست دقیق‌تری از منابع مورد استناد^۹ ارائه شود تا خواننده یا داور بتواند دقیقاً به منابع مراجعه نماید و در مورد استفاده پژوهشگر از آن منبع، داوری نماید.

^۹. مراد از منابع مورد استناد، منابعی است که پژوهشگر در خلال متن به آنها ارجاع داده است؛ اما اینها همه منابع او نیستند. زیرا چه بسا در خلال مطالعات خود، از منابع دیگری هم برای مطالعه استفاده کرده باشد و اساساً آن منابع، او را به سوی منابع اصلی رهنمون شده باشند، اما در مقاله، چیزی را به آنها استناد نداده باشد. این دسنة از منابع (منابع مطالعاتی) در فهرست منابع ذکر نمی‌شوند.

- در فهرست منابع قرآن ابتدا ذکر شود^{۱۰} و بقیه منابع به ترتیب حروف الفبا به شرح زیر ذکر شوند:
- فهرست کتب: به ترتیب نام خانوادگی نویسنده، نام نویسنده، نام کتاب، نام و نام خانوادگی^{۱۱} مترجم، محقق یا مصحح، شهر انتشار، نام ناشر، شماره نوبت چاپ و سال نشر^{۱۲} ذکر شود.
 - فهرست پایان نامه‌ها: نام خانوادگی نویسنده، نام نویسنده، عبارت «پایان نامه» + سطح پایان نامه (کارشناسی/کارشناسی ارشد/دکتری) + نام پایان نامه در داخل گیومه، نام دانشگاه، حوزه یا پژوهشگاه مربوط، سال دفاع.
 - فهرست مقالات: نام خانوادگی نویسنده، نام نویسنده، نام مقاله در داخل گیومه، نام مجله، شماره، تاریخ نشر.
 - فهرست سایر منابع: اگر مشخصات سایر منابع به صورت اجمالی ذکر شده است، در فهرست منابع به طور کامل ذکر شوند.

^{۱۰} . در برخی از پژوهش‌های حوزه‌ی مانند برخی پژوهش‌های رجال‌ی یا اصولی یا حتی فقهی، ممکن است که از آیات قرآن استفاده نشده باشد. در این موارد ذکر قرآن به عنوان منبع پژوهش وجهی ندارد.

^{۱۱} . وجه این که در اینجا نام و نام خانوادگی آمده اما در مورد نویسنده نام خانوادگی و نام ذکر شده، این است که در پاورقی متن مقاله، نام خانوادگی نویسنده ابتدا ذکر شده است. در فهرست منابع هم باید نام خانوادگی نویسنده اول ذکر شود و ترتیب الفبا بر حسب نام خانوادگی نویسنده باشد تا خواننده به راحتی منبع مورد نظر خود را پیدا کند. اما در مورد محقق و مصحح این امر لزومی ندارد و به اصل خودش باقی می‌ماند.

^{۱۲} . با توجه به این که سال نشر کتاب ممکن است شمسی، قمری یا میلادی باشد، بهتر است به ترتیب بعد از عدد مربوط به سال، از عبارات ش. ق. و م. استفاده شود. مخصوصاً در مورد سال چاپ شمسی و قمری احتمال اشتباه زیاد است.